

רצח נשים ערביות בישראל: מבט חברתי-דמוגרפי

חוה דיין, ראסם ח'מאיסי ואחמד חליחל

מאפיינים אפידמיולוגיים של רצח נשים בישראל מורים על חלקן הגבוה יחסית של נשים ערביות בתופעה. בעוד שהחברה הערבית בישראל מהווה כ-20% מכלל האוכלוסייה בישראל, כ-30%-40% מכלל הנשים שנרצחו מדי שנה בישראל בשנים (2010-2015) הן ערביות. בשנים 2015-2018 חלקן היחסי של נשים ערביות מתוך כלל הנשים שנרצחו בישראל אף עלה, והוא עמד על 50%. חלקן הגבוה יחסית של נשים ערביות בתופעת רצח הנשים מצריך אפוא מחקר קרימינולוגי ממוקד.

מחקרים אמפיריים שנעשו בארץ התמקדו בעיקר בהיבטים קרימינולוגיים ויקטימולוגיים של תופעת רצח הנשים הערביות בישראל וכללו בעיקר מאפיינים כגון גיל הנרצחת, כלי הרצח, יחסי קורבן-רוצח ומניע (אדלשטיין, 2011; Touma-Sliman, 2005; Shalhoub-Kevorkian, 1999; Kressel, 1981). על רקע היקפם של המחקר הקרימינולוגי ויקטימולוגי בישראל והמחקר הקרימינולוגי-תרבותי הגלובלי על תופעת רצח הנשים הערביות, נראה שמחקר מקיף של היבטים חברתיים-דמוגרפיים העשויים להשפיע על שכיחות מקרי הרצח עדיין לוקה בחסר. בין היתר, טרם נבדקו לעומקם קשרים אפשריים בין

* ד"ר חוה דיין, עו"ד, המגמה לפשיעה משפט וחברה, בית הספר לקרימינולוגיה, אוניברסיטת חיפה.

דואר אלקטרוני: hdayan@univ.haifa.ac.il

פרופ' ראסם ח'מאיסי, החוג לגאוגרפיה ולימודי סביבה, אוניברסיטת חיפה.

דואר אלקטרוני: khamaisir@gmail.com

ד"ר אחמד חליחל, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, ירושלים.

דואר אלקטרוני: ahmad@cbs.gov.il

מגמות, 2020, 2(2), 143-165

© כל הזכויות שמורות

שכיחות מקרי הרצח של נשים ערביות לבין גורמים גאו-חברתיים-דמוגרפיים, כגון פריפריאליות, גאו-אתניות, מצב חברתי-כלכלי ורמת פגיעה. מטרתו של המחקר המוצג במאמר זה היא לקדם את גוף הידע על רצח של נשים ערביות בישראל באמצעות חקר אמפירי של קשר אפשרי בין גורמים גאו-חברתיים-דמוגרפיים, אישיים ומרחביים, לבין שכיחות התופעה.

מילות מפתח: רצח נשים, פגיעה, גאו-דמוגרפיה

סוגיית הרצח של נשים ערביות בישראל עולה על סדר היום הציבורי עקב שכיחות היתר של התופעה ובשל הייחודיות החברתית-תרבותית והמרחבית שלה בהקשר הישראלי. החיבור בין ערכים חברתיים-תרבותיים של כבוד המשפחה לבין מקרי רצח של נשים מחייב את חקר התופעה, על גורמיה, פריסתה ומשמעויותיה. מדובר ברצח של נשים בשל מגדרן (Russell & Radford, 1992), הסיבה העיקרית למוות מוקדם ובלתי טבעי של נשים בכל העולם (Campbell et al., 2003). בכלל הנשים שנרצחו בישראל יש ייצוג יתר לנשים ערביות (אדלשטיין, 2011; Sela- Landau & Hattis-Rolef, 1998; Shayovitz, 2010). מקרי הרצח של נשים ערביות, המכונים בספרות המקצועית ובשיח החברתי "רצח על כבוד המשפחה", הם חלק מתופעה רחבה יותר של אלימות נגד נשים, לרוב מצד בני משפחה שאינם מקבלים את התנהגותן החברתית, ובפרט אינם מקבלים את התנהגותן המינית (Abu-Rabia, 2011; Gill, 2009; Hassan, 2006; Shalhoub-Kevorkian, 1999, 2002). רוב המחקרים שעניינם רצח של נשים ערביות נוטה להתמקד בהיבטים תרבותיים של כבוד, בושה ופטריארכליות (Abu-Rabia, 2011; Gill, 2009; Hasan, 2002; Henry, 2009; Shalhoub-Kevorkian, 2003; Pely, 2011; Van Osch, 2013; Breugelmans, Zeelenberg, & Boluk, 2013). נקודת מבט מחקרית זו רואה בתופעת רצח הנשים הערביות חלק מדפוסי שליטה ופיקוח חברתיים שבמסגרתם ובאמצעותם חברות ערביות מגבילות ומכפפות את חייהן החברתיים והאישיים של הנשים לנורמות התנהגותיות של "כבוד" (Gill, 2009; Hasan, 2002; Shalhoub-Kevorkian, 2002). הבנת עוצמתו של הערך החברתי-תרבותי של כבוד קשורה בעובדות לממד חברתי קולקטיביסטי בחברות הערביות, הבא לידי ביטוי בחשיבותה המכרעת של היחידה המשפחתית כחלק מן המרקם החברתי והקהילתי (Pely, 2011; Ruggi, 1998). מושג "כבוד המשפחה" בחברות ערביות מתייחס למוניטין של המשפחה בקהילה. המוניטין נבנה על תכונות של נדיבות בני המשפחה, מידת הגבריות, אומץ הלב והגבורה של הגברים במשפחה (מוניטין המיוחסים לכבוד מסוג "שרף" – شرف), ועל השמירה של כלל נשות המשפחה – אחיות, בנות, אימהות, סבתות, דודות, בנות דודות, אחייניות ובנות זוג – על הטוהר המיני והצניעות (כבוד הנקרא "עירד" – عِرْد). (Abu-Rabia, 2011; Awwad, 2001; Baxter, 2007; Kulwicky, 2002; Van Osch et al., 2013). לכבודה של המשפחה יש ממד קולקטיבי מהותי, וקיומו או חסרונו מיוחס לכלל היחידה

המשפחתית. עם זאת, כבוד מסוג "עירד", כבוד נשות המשפחה, הוא הלכה למעשה נורמה חברתית המטילה אחריות רק על נשים. כל אישה אחראית, בהתנהגותה האישית, לכבוד שייוחס לכלל משפחתה (Baker, Gregware, & Cassidy, 1999; Dodd, 1973; Hasan, 2002). הנורמות החברתיות הקשורות לכבודן של נשות המשפחה מתפרסות על פני התנהגויות רבות ומגוונות, לרבות התנהגויות שאינן קשורות בהכרח למיניות. בכלל זה, סגנון דיבור, אופן לבוש, הופעה במרחבים ציבוריים ואפילו מצב משפחתי אישי של רווקות או גירושין – כל אלו משפיעים ישירות על הכבוד המשפחתי מסוג "עירד" (Abu-Rabia, 2011; Baker, Gregware, & Cassidy, 1999; Dodd, 1973; Hasan, 2002; Shalhoub-Kevorkian, 2002; Van Osch et al., 2013). לצד החשיבות המכרעת של המשפחה בחברה הערבית – כבוד מסוג "עירד" הוא כלי פטריארכלי מרכזי בהבניה, בהמשגה ובהפעלה של שליטה ושל הכפפה מגדרית, הן בחברות ערביות מסורתיות והן בחברות ערביות מודרניות או בחברות מסורתיות אחרות הדומות להן או נמצאות במציאות חברתית דומה (Abu-Rabia, 2011; Baker, et al., 1999; Cooney, 2014; Dodd, 1973; Gill, 2009; Hasan, 2002; Johnson, 2008; Shalhoub-Kovorkian, 2002). משעה שכבוד המשפחה מסוג "עירד" נפגע ואבד בשל התנהגות המיוחסת לאחת מנשות המשפחה – כל המשפחה מתאחדת כדי לתכנן פתרון להתחלתו. בדרך כלל הדרכים המועדפות להחזרת הכבוד המשפחתי שנפגע הן מגוונות: עזיבת הקהילה, נישואין, השתקה, הסתרת ההתנהגות שפגעה בכבוד, פיצוי, חרם, הגליה, אלימות מילולית, התעללות פיזית – או כל שילוב של פתרונות אלו (Abu-Rabia, 2011; Dodd, 1973; Hasan, 2002; Kulwicki, 2002). רוב המקרים שבהם מיוחסת לנשים פגיעה בכבוד המשפחה מטופלים בידי המשפחה באמצעות קשת הפתרונות החלופיים והמועדפים, ורק מיעוט מן המקרים מסתיימים ברצח של האישה (Abu-Rabia, 2011; Baxter, 2007; Cooney, 2014; Kulwicki, 2002).

גורמים חברתיים-דמוגרפיים ומרחביים ברצח של נשים ערביות

פרט לחקר הגורמים התרבותיים בתופעת רצח הנשים הערביות בהקשרים של כבוד ופטריארכליות (Abu-Rabia, 2011; Gill, 2009; Hasan, 2002; Henry, 2009; Kevorkian, 2003; Van Osch et al., 2013), חוקרים החלו לזהות ולסווג גורמים חברתיים-דמוגרפיים העשויים להשפיע על שכיחות מקרי הרצח של נשים ערביות. השפעה אפשרית נמצאה בגורמים חברתיים-דמוגרפיים, כגון תהליכי עיור (Araji, & Carlson, 2001; Dodd, 1973), מודרניזציה (Abu-Rabia, 2011), מצב כלכלי (Baker et al., 1999), מעמד חברתי-כלכלי (Abu-Rabia, 2011; Cooney, 2014; Henry, 2009), צפיפות אוכלוסין (Araji & Carlson, 2001), דת (Chesler, 2010), גיל (Chesler, 2010; Al-Adili, Shaheen, Kulwicki, 2002; Shalhoub-Kevorkian, 2002; Bergström, & Johansson, 2008).

רצח של נשים ערביות, עיור וצפיפות אוכלוסין: מיפוי הגורמים החברתיים-דמוגרפיים העשויים להשפיע על רצח של נשים ערביות מתאפיין במחלוקת תאורטית בין החוקרים הנוגעת לקשר אפשרי בין עיור וצפיפות אוכלוסין לבין רצח של נשים ערביות. יש הטוענים כי מאפיינים של מודרניזציה, כגון עיור מהיר ועלייה בצפיפות האוכלוסייה, תורמים לשכיחות רבה יותר של מקרי רצח של נשים ערביות (Araji & Carlson, 2011; Baker et al., 1999). לטענתם של חוקרים אלו, השכיחות הגבוהה יחסית של הנשים הערביות הנרצחות באזורים עירוניים במרכז המדינה ובעורפם של מטרופולינים, נובעת מלחצים ומתסכולים בסביבה תחרותית ומשינויים מהירים המשוחררים במתחם הביתי, לרוב תוך כדי פגיעה בנשים ובילדים. לעומתם, היו שהתנגדו לטענת העיור. דוד (Dodd, 1973) טען כי עיור וצפיפות אוכלוסין בעיר מספקים מעטפת של אנונימיות המפחיתה את הלחצים החברתיים לאכיפת נורמות תרבותיות של שמירה על כבוד המשפחה ומפחיתה הלכה למעשה את שכיחות מקרי הרצח של נשים (Dodd, 1973, pp. 48, 50). אבו־רביע התנגד אף הוא לטענת העיור וטען כי בשל הקשרים האמיצים עם המשפחה המורחבת, הממשיכים להתקיים הן בקרב קהילות ערביות עירוניות והן בקרב קהילות ערביות כפריות – אין בעיור עצמו כדי להשפיע על תופעת רצח הנשים הערביות לכאן או לכאן (Abu-Rabia, 2011, p. 37).

רצח של נשים ערביות ומעמד חברתי-כלכלי: לצד גורמים חברתיים-דמוגרפיים של עיור וצפיפות אוכלוסין, כמה חוקרים הצביעו על קשר אפשרי בין מעמד חברתי-כלכלי נמוך של המשפחה לבין שכיחות גבוהה יותר של רצח נשים בחברה הערבית (Baker et al., 1999; Baxter, 2007; Cooney, 2014; Henry, 2009). לטענת חוקרים אלו פערים כלכליים וחברתיים במעמד המשפחות ישפיעו על הבחירה בפתרון המשפחתי המועדף להחזרת כבוד מסוג "עירד" שנפגע. כך, ככל שהמעמד החברתי-כלכלי של משפחה יהיה נמוך יותר, כך היא תיטה לפצות על מעמדה הנמוך בבחירת הפתרון הקיצוני יותר – רצח האישה שלה מיוחסת הפגיעה בכבוד המשפחה (Cooney, 2014, pp. 411-416; Henry, 2009, pp. 451-454). בדומה לכך, אבו־רביע טען (Abu-Rabia, 2011, p. 40) כי בקרב מעמדות חברתיים גבוהים בחברה הערבית, המאופיינים ברמות גבוהות של השכלה ותעסוקה, שכיחות מקרי הרצח של נשים היא נמוכה יחסית, מאחר שנסיונות חברתיות-כלכליות אלו ממתנות את הפיקוח הפטריארכלי הקפדני ומעודדות נורמות חברתיות של חירות אישית וחברתית, ובכללן חירות מינית של נשים. בכלל הגורמים הקשורים למעמד החברתי-כלכלי ועשויים להשפיע על שכיחות מקרי הרצח של נשים ערביות, חוקרים הצביעו על גורמים חברתיים-דמוגרפיים נוספים, כגון מצב משפחתי אישי של רווקות¹ (Al-Adili et al., 2008), גיל צעיר (Chesler, 2010; Kulwicki, 2002) ודת האסלאם (Shalhoub-Kevorkian, 2002).

1 על הגידול בתופעת הרווקות ועל הגורמים לכך, ראו חליחל (2008).

על סמך האמור לעיל, מתבקשים שלושה כיווני חקירה אמפירית של תופעת רצח הנשים בחברה הערבית. כאמור, המחקר על רצח של נשים ערביות מתאפיין במחלוקת תאורטית הנוגעת להשפעתם של תהליכי עיור ומודרנה על שכיחות התופעה, מחלוקת שמתבקש לנסות לפתור אמפירית. עוד מתבקש לתקף אמפירית את ההשערה התאורטית שיש קשר בין מאפיינים חברתיים-כלכליים לבין שכיחות מקרי הרצח של הנשים הערביות. לצד המאפיינים החברתיים-דמוגרפיים שנדונו במחקרים בתחום, עולה עוד כי טרם נבחנו קשרים אפשריים בין מאפיינים נוספים ברמת היישוב לבין שכיחות מקרי הרצח של נשים ערביות. כך, למשל, טרם נבדק אם יש קשר בין מידת הפריפריאליות של היישוב ורמת הפשיעה בו לבין שכיחות מקרי הרצח של נשים שהתרחשו בו. מחקר זה לא יעסוק במחלוקת התאורטית הנוגעת לקשר אפשרי בין רמת העיור וצפיפות האוכלוסין לבין שכיחות מקרי הרצח של נשים ערביות. הסיבות לכך הן הגידול וההתרחבות של האוכלוסייה הערבית בישראל בתוך יישובים כפריים קיימים, גידול שאינו מלווה בתהליך ממשי של עיור (ח'מאסי, 2013), וההטיה במהימנותם של נתוני צפיפות האוכלוסין, שמקורה בהכללתם של שטחים רבים שאינם למגורים בשטחי היישובים (ח'מאסי, 2012). עם זאת, ייעשה ניסיון לתקף אמפירית את ההשערה התאורטית שלפיה יש קשר שלילי בחברה הערבית בין מעמד חברתי-כלכלי לבין שכיחות מקרי הרצח של נשים. ובנוסף, מחקר זה יבחן (אקספלורטיבית) אם יש בחברה הערבית קשר בין שני מאפיינים חברתיים-דמוגרפיים של היישוב – רמת הפריפריאליות ושיעורי הפשיעה בו – לבין שכיחות מקרי הרצח של נשים.

האוכלוסייה הערבית בישראל

כדי לבחון את תופעת רצח הנשים הערביות, חשוב להביט על המבנה המגוון של האוכלוסייה הערבית בישראל ולמפותו.

ניתוח גאו-אתני של האוכלוסייה הערבית בישראל מלמד כי היא מרוכזת בשלושה אזורים גאוגרפיים מובחנים: בגליל (51% מכלל האוכלוסייה הערבית), במשולש (23%) ובנגב (16%). יתרת האוכלוסייה הערבית בישראל היא עירונית ומרוכזת בערים המעורבות (8%) ובערים יהודיות (2%) (גרה, 2018, לוח 1, עמ' 24). במחקר זה סווגה כלל האוכלוסייה הערבית בישראל לשבע קבוצות משנה גאו-אתניות: ערבים ביישובים דרוזיים (בגליל ובכרמל), ערבים ביישובים בדווים בגליל,² ערבים ביישובי הגליל (למעט ביישובים דרוזיים ובדווים), ערבים ביישובי המשולש, ערבים ביישובי הנגב,

2 נכללו ביישובים בדווים שהוזכרו בהחלטת ממשלה מספר 1480 (ערב/3) (משרד ראש הממשלה, 2016). החלטה זו מתייחסת לתכנית ממשלתית להעצמה ולחזוק כלכלי-חברתי של יישובי הבדווים בצפון לשנים 2016–2020.

ערבים בערים מעורבות (חיפה, עכו, נצרת עילית,³ מעלות תרשיחא, יפו, לוד, רמלה) וערבים ביישובים יהודיים (גרה, 2018).

הגליל, בצפונה של מדינת ישראל, הוא הגדול משלושת האזורים, והוא מגוון מבחינה דתית ואתנית. מבחינה דתית, האוכלוסייה הערבית החיה בו מתפלגת לשלוש דתות שונות – מוסלמים, נוצרים ודרוזים (גרה, 2018; ח'מאסי, 2013). מבחינה אתנית, האוכלוסייה הערבית בגליל מתפלגת ליישובים עם ריכוז של אוכלוסייה דרוזית וליישובים שבהם חיה בעיקר אוכלוסייה בדווית. המשולש, הקרוב למרכז המדינה, והנגב, בדרום המדינה, הם אזורים הומוגניים יותר בשיוכה האתני-דתי של אוכלוסייתם, והיא מוסלמית ברובה. אזור המשולש קרוב למרכז הארץ, סמוך לשטחי הגדה המערבית, שחלקם מנוהל בידי הרשות הפלסטינית, ורוב האוכלוסייה באזור זה היא עירונית למחצה (ח'מאסי, 2012; Khamaisi, 2005) ומושפעת מתהליכי הליברליזם והעירור בערים היהודיות המרכזיות. בנגב מרוכזת אוכלוסייה בדווית בשתי קבוצות עיקריות: בדווים המתגוררים ביישובים עירוניים ומוסדרים המוכרים על-ידי המדינה ובדווים המתגוררים ביישובים שאינם מוסדרים ואינם מוכרים על-ידי המדינה (Kedar, Amara, & Yiftachel, 2018).

לשלושת האזורים העיקריים האלו אפשר להוסיף חלוקת משנה החשובה לניתוח התופעה של רצח הנשים הערביות בישראל: אוכלוסייה ערבית החיה בערים מעורבות (יהודים וערבים), ואוכלוסייה ערבית החיה ביישובים יהודיים. האוכלוסיות הערביות בערים אלו הן אמנם עירוניות (בריק, 2017), אך מתגוררות בשכונות ערביות, בבידול מן האוכלוסייה היהודית בהן. האוכלוסייה הערבית בערים המעורבות כוללת מהגרים מיישובים ערביים אחרים, שהיגרו לערים אלו מאז 1948 (חליחל, 2011). בערים המעורבות במרכז הארץ, לוד, רמלה ויפו, חיים גם מהגרים מן החברה הבדווית בנגב (ח'מאסי, 2008).

חרף הדמיון החברתי-תרבותי בכלל האוכלוסייה הערבית, יש הבדלים בין הקבוצות הערביות בגודל היישוב, במידת האדיקות הדתית והחברתית-תרבותית, במידת המודרניזציה והפתיחות לקבלתה ולאמוצה, במידת ההישגיות, במידת האנונימיות הפרטית או הקבוצתיות האתנית, בדימוי העצמי החברתי ובמידת הקרבה לעיר יהודית מרכזית. האוכלוסייה הערבית במשולש היא ברובה מוסלמית ובחיי היום-יום שלה היא מתחככת באוכלוסייה ערבית שמרנית המתגוררת בשטחי הגדה המערבית ומנוהלת בחלקה בידי הרשות הפלסטינית. לעומתה, האוכלוסייה הערבית בערים המעורבות חיה במגע יום-יומי עם חברה יהודית חילונית בעלת נורמות התנהגות אינדיבידואליסטיות בכל הקשור לחופש הפרט ולאוטונומיה של האישה על גופה (אבו-בקר, 2008). האוכלוסייה הערבית בערים המעורבות הללו איבדה את ההגמוניה החברתית-דמוגרפית שהייתה

³ האוכלוסייה הערבית הנוצרית בנצרת עילית (כשמה בעת עריכת המחקר, "נוף הגליל" מיוני 2019) הייתה בשנת 2017 כ-64.3% מן האוכלוסייה הערבית בעיר וכ-16.6% מכלל האוכלוסייה בעיר (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2017).

לה טרם 1948 (ח'מאיסי, 2008), והיא כעת מיעוט מוחלש מבחינה חברתית. מוחלשות זו גברה עם הגירתם של אוכלוסייה ערבית כפרית, פליטים פנים-ערים ואוכלוסייה בדווית אל הערים האלו והשתלבותם בהן. האוכלוסייה הערבית בערים האלו נמצאת אפוא עדיין בשלבים שונים של תהליך עיור (ח'מאיסי, 2008). לעומתה, האוכלוסייה הערבית בערים מעורבות חדשות או בשכונות חדשות בערים מעורבות, כגון בנצרת עילית, בכרמיאל ובחיפה, היא ברובה אוכלוסייה ערבית נוצרית המשתייכת למעמד הביניים, ומגלה פתיחות רבה יותר לנורמות עירוניות מודרניות. שוני בולט נראה גם בין שתי קבוצות שונות של בדווים: בעוד שהאוכלוסייה הבדווית בגליל פתוחה יחסית למודרניות ומתגוררת ברובה ביישובים קטנים ופזורים, מרבית האוכלוסייה הבדווית בנגב חיה בעיירות גדולות, כגון רהט, המונה כ-70 אלף תושבים (ח'מאיסי, 2013), ובכפרים שאינם מוכרים.

מטרת המחקר וההשערות

מטרתו של מחקר זה היא לקדם את גוף הידע שעניינו רצח של נשים ערביות באמצעות חקר אמפירי של קשר אפשרי בין גורמים גאו-חברתיים-דמוגרפיים, אישיים ומרחביים, לבין שכיחות מקרי הרצח של נשים ערביות בישראל.

מסקירת אוכלוסיית המחקר עולה כי היא אינה הומוגנית ויש בה שונות במעמד החברתי-כלכלי של הקבוצות המרכיבות אותה. כפי שעולה מסקירת הספרות בחלקו הראשון של המאמר, שונות חברתית זו בין הקבוצות עשויה להתבטא בשוני ביניהן בשכיחות מקרי הרצח של נשים. במחקר זה נבחנה אמפירית השערה על הימצאות קשר שלילי בין רמה חברתית-כלכלית של היישוב לבין שיעור הנרצחות הערביות בו בשנות המחקר. ההשערה נבחנה בשני כיוונים, ואלו הם:

- א. שכיחות מקרי הרצח של נשים ערביות נמוכה יחסית בקרב קבוצות המאופיינות במעמד חברתי-כלכלי גבוה, כגון אוכלוסייה בערים המעורבות עכו, חיפה, נצרת עילית, תל אביב-יפו, רמלה ולוד, וביישובים בגליל שבהם יש ריכוזים של אוכלוסייה נוצרית, כגון מעיליא, ג'יש (גוש חלב) ופסוטה.
- ב. שכיחות מקרי הרצח של הנשים הערביות גבוהה יחסית בקרב קבוצות המאופיינות במעמד חברתי-כלכלי נמוך, כגון בדווים החיים בנגב.

נוסף על השערה זו, המחקר התנהל כמחקר גישוש ונבחנה בו האפשרות לשני קשרים:

- א. נבחנה האפשרות לקשר בין מידת הפריפריאליות של היישוב לבין שכיחות מקרי הרצח של הנשים הערביות בו.
- ב. נבחנה האפשרות לקשר בין רמת הפשיעה ביישוב לבין שכיחות מקרי הרצח של הנשים הערביות בו.

שיטה

במחקר זה נבחנו מקרי הרצח של נשים ערביות אורחיות ישראל לפי תכונותיהן האישיות של הנשים שנרצחו ולפי תכונותיו של יישוב המגורים שהן חיו בו במועד הירצח. במחקר נכללו נשים שחיו ביישובים ערביים בישראל שיש עליהם נתונים ומינים, מצד אחד, ומן הצד האחר, אוכלוסייתם היא בעלת אורחות מוסכמת הן על התושבים והן על המדינה ואין מחלוקות על ההיסטוריה האורחית שלהם מאז 1948. נשים ממזרח ירושלים ומיישובים בגולן לא נכללו אפוא במחקר. עם זאת, במחקר נכללו גם נשים שבעת הירצחן חיו ביישובים מעורבים או ביישובים יהודיים.

המחקר מבוסס על נתוני 56 נשים אורחיות ישראל שנרצחו בשנים 2010–2015, כפי שדווחו בשנים אלו בעיתונות ובמדיה התקשורתית. שיטה זו הוכרה כמהימנה בהעדר נתונים רשמיים על התופעה (Adinkrah, 2014; Warren-Gordon, Byers, Brodt, Watak, & Biskupski, 2010). הנתונים נאספו בשתי רמות. ברמת הפרט נאספו נתונים על תכונות דמוגרפיות בסיסיות של האישה הנרצחת: דת, מצב משפחתי וגיל. ברמת היישוב נאסף מידע על יישוב המגורים שבו הנרצחת גרה לפני הירצחה: שיוך גאו־אתני ברמת הפרט, מעמד חברתי-כלכלי של היישוב, רמת הפריפריאליות ורמת הפשיעה ביישוב.

מתבקש להבהיר, כי המחקר כלל רק מקרים שבהם נקבעו מוות בהמתה, כלומר, מוות פלילי. עוד ראוי לציין, כי אפשר שיש בישראל מקרים נוספים שטרם נודעו, כגון נשים נעדרות שגופותיהן טרם נמצאו ונשים שמותן כלל לא דווח.

במחקר זה השתמשנו בשני סוגי ניתוח. ברמת הפרט, תכונותיהן הדמוגרפיות של הנרצחות שימשו כדי לאפיין אותן ונותחו באמצעות חישוב שיעוריהן באוכלוסייה המתאימה. מאפייני יישוב המגורים שימשו בניתוח רב־משתנים לצורך השוואה בין יישובים שבהם התגוררו הנשים הערביות שנרצחו לבין יישובים שבהם לא התרחש רצח כזה בשנות המחקר. עריכת ניתוח רב־משתנים ברמת הפרט לא התאפשרה משום שהמידע הזמין כלל נתונים רק עבור הנשים שנרצחו.

מאפיינים דמוגרפיים

אומדנים של מספר הנרצחות הערביות לפי תכונותיהן הדמוגרפיות חושבו מתוך נתוני הרציחות שלהן. שיעורי הנרצחות חושבו מתוך 100,000 נשים בנות 15 ומעלה באוכלוסייה הערבית בישראל לפי תכונותיהן הדמוגרפיות על סמך נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה עבור שנת 2013 כשנת אמצע לשנות המחקר – 2010–2015. מאפייניהן הדמוגרפיים של הנרצחות הם אלו: גיל (15 ומעלה), דת (מוסלמית, נוצרית, דרווית), מצב משפחתי (רווקה, נשואה, גרושה, אלמנה), שיוך גאו־אתני של יישוב המגורים של הנרצחת (יישוב בדווי בגליל, יישוב דרווי בגליל, יישוב ערבי אחר בגליל, יישוב ערבי באזור המשולש, יישוב בדווי בנגב, יישוב מעורב, יישוב יהודי).

מדדים ברמת יישוב המגורים

נוסף על המאפיינים הדמוגרפיים ברמה האישית, נותחו מקרי הרצח של הנשים הערביות לפי מאפייני יישוב מגוריהן בעת הרצח. מטרתו של ניתוח זה לאתר גורמים ברמת יישוב המגורים העשויים להשפיע על שכיחות התופעה. הבדלים ברמת היישוב המגורים, בין יישובים שבהם התגוררו נשים ערביות שנרצחו לבין יישובים שבהם לא התרחשו מקרי רצח כאלו, עשויים ללמד על הגורמים המשפיעים על שכיחות התופעה. הגורמים ברמת יישוב המגורים ששימשו לניתוח זה הם מעמד חברתי-כלכלי, מדד פריפריאליות ורמת הפשיעה ביישוב.

ניתוח המדדים היישוביים שבהם חיו הנרצחות מתייחס רק ליישובים ערביים וליישובים מעורבים בעלי מעמד של מועצה מקומית או עירייה, 82 במספר, ואינו כולל ניתוח של המדדים היישוביים ביישובים ערביים לא-מוכרים⁴ ואף לא ביישובים ערביים קטנים שהם חלק ממועצה אזורית ואין עבורם נתונים נפרדים. בניתוח רבי-המשתנים לא נכללו נרצחות ערביות מיישובים יהודיים בשל העדר הבחנה לפי לאום בנתונים על פשיעה ביישובים אלו, דבר שאינו מאפשר חישוב נפרד של מדד הפשיעה של ערבים באותם יישובים.

מדד חברתי-כלכלי של היישוב. המדד החברתי-כלכלי של יישובים ערביים ומעורבים מבוסס על שני מקורות. מקור אחד הוא מדד חברתי-כלכלי של היישובים הערביים בישראל המנוהלים על-ידי רשויות מקומיות עצמאיות, והוא מבוסס על המדד החברתי-כלכלי של כלל היישובים בישראל לשנת 2013 (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2017א). מדד זה מדרג את היישובים לפי רמה חברתית-כלכלית של האוכלוסייה באמצעות שילוב נתונים יישוביים של דמוגרפיה, השכלה וחינוך, רווחה כלכלית, תעסוקה ואבטלה ומצוקות כלכליות. לצד מדד זה, מקור נוסף שימש כמדד חברתי-כלכלי של ערבים ביישובים המעורבים (רמלה, לוד, יפו, חיפה, עכו, נצרת עילית, מעלות תרשיחא). המדד החברתי-כלכלי המחושב לכלל היישובים בישראל אינו מייצג היטב את האוכלוסייה הערבית ביישובים המעורבים בשל הדומיננטיות של האוכלוסייה היהודית בהם. לפיכך, ביישובים המעורבים חושב ממוצע פשוט של המדד החברתי-כלכלי ברמת האזור הסטטיסטי של האזורים שבהם יש רוב מוחלט של אוכלוסייה ערבית. מאחר שמדד 2013 לא כלל חלוקה לאזורים סטטיסטיים בתוך היישוב, אימצנו במחקר זה את מדד 2008 (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2013), על סמך הערכתנו כי לא חלו שינויים רבים בדירוג היישובים משנת 2008 לשנת 2013, ואימוץ מדד 2008 אינו צפוי לשנות את ממצאי המחקר.

4 יישובים לא-מוכרים הם יישובים כפריים שמערכת התכנון והמערכת המוניציפלית בישראל אינן מכירות בהם, הבנייה בהם אינה מאושרת בהליכים פורמליים, ובמקרים רבים אף אינם מקבלים שירותים בסיסיים. היקף אוכלוסייה זו מוערך בפחות מ-3% מן האזרחים הערבים בישראל. בעת כתיבת המאמר יש כ-35 יישובים לא-מוכרים המרוכזים באזור הנגב.

כדי שהמדד התברתי-כלכלי, ששולבו בו 82 היישובים הערביים והמעורבים, יהיה רציף, נעשה ניתוח גורמים (factor analysis) על ערכיו. היישובים הערביים והיישובים המעורבים דורגו לפי ערך המדד המחושב של כל אחד מהם מן הנמוך לגבוה ביותר, כך שכל יישוב קיבל את ערך המיקום שלו בדירוג, מן הנמוך ביותר (1) ועד הגבוה ביותר (82).

מדד פריפריאליות של היישוב. מדד הפריפריאליות מבוסס על מדד יישובים ורשויות מקומיות לשנת 2015 (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2017ב), והוא מחושב כסכום משוקלל של שני רכיבים: נגישות פוטנציאלית (במשקל של $2/3$ מערך המדד), וקרבה לגבול מחוז תל אביב (במשקל של $1/3$ מערך המדד) (ראו הסבר לחישוב, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2017ב). רכיב הנגישות הפוטנציאלית של היישוב מבטא את קרבתו לכל אחד מכלל היישובים האחרים, כשהיא משוקללת בגודל האוכלוסייה שלהם, המעיד על עוצמת האפשרויות, הפעילויות והנכסים בהם. רכיב הקרבה לגבול מחוז תל אביב מבטא את המבנה המונוצנטרי של מדינת ישראל, שבה מחוז תל אביב הוא מרכז כלכלי ועסקי לכלל המדינה. ערך נמוך של המדד מייצג פריפריאליות וערך גבוה מייצג קרבה למרכז. לצורך המחקר בוצע מדרג פריפריאליות של 82 היישובים הערביים והמעורבים באמצעות מיון מדד הפריפריאליות. כל יישוב קיבל ערך מיקום בדירוג, מן היישוב הפריפריאלי ביותר (1) ועד היישוב המרכזי ביותר (82).

מדד הפשיעה ביישוב. מדד הפשיעה בכל אחד מן היישובים הוא שיעור הפשיעה בו. שיעורי הפשיעה ביישובים מבוססים על נתוני הפשיעה של משטרת ישראל על עבירות נבחרות בשנים 2012–2015 ברמה של יישוב ואזור סטטיסטי, כפי שהתפרסמו באתר "מידע לעם" (2017) בשילוב עם נתוני האוכלוסייה של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לכל יישוב משנת 2013, כשנת אמצע לשנות המחקר – 2010–2015 (ראו הסבר בסעיף מאפיינים דמוגרפיים בפרק השיטה). שילוב זה אפשר לחוקרים להתייחס לסיווג האתני-דתי, לרבות לייחודיות התרבותית של האוכלוסייה הבדווית מכלל האוכלוסייה המוסלמית, סיווג שיכול לתת הסבר לתופעה הנחקרת. שיעורי הפשיעה חושבו כמספר התיקים הפליליים שנפתחו בכל שנה ביישוב (גם אם מבצע העברה לא חי ביישוב) לכל 1,000 בני אדם בני 15 ומעלה החיים ביישוב. מדרג היישובים נקבע לפי שיעור הפשיעה מן הנמוך ביותר (1) ועד הגבוה ביותר (82).

ממצאים

מאפיינים דמוגרפיים אישיים של הנשים הערביות שנרצחו

כאמור, בשנים 2010–2015 נרצחו בישראל 56 נשים ערביות, כלומר בכל שנה יותר מ-9 נשים בממוצע, כ-13 נרצחות לכל 100,000 נשים ערביות בישראל (גיל 15 ומעלה) בתקופת המחקר. לוח 1 מציג את המאפיינים הדמוגרפיים של הנשים שנרצחו ולצדם את

המאפיינים הדמוגרפיים של הנשים הערביות בכלל האוכלוסייה בישראל כפי שחושבו מתוך בסיסי הנתונים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בשנת 2013, כאמור, כשנת אמצע לשנות המחקר - 2010-2015.

לוח 1: מאפיינים דמוגרפיים אישיים של נשים ערביות שנרצחו בשנים 2010-2015

מאפיינים דמוגרפיים	מספר הנרצחות בתקופת המחקר	כלל הנשים הערביות, גיל 15 ומעלה	שיעור נרצחות ל-100,000 נשים
סך הכול	56	439,000	12.8
דת			
מוסלמית	50	353,700	14.1
דרוזית	5	39,400	12.7
נוצרית	1	45,300	2.2
מצב משפחתי			
רווקה	12	140,800	8.5
נשואה	31	259,600	11.9
גרושה	7	14,500	48.3
אלמנה	0	24,100	0.0
לא ידוע	6		
גיל			
19-15	8	70,700	11.3
29-20	16	109,200	14.6
39-30	14	88,700	15.8
49-40	6	74,600	8.0
50 ומעלה	12	95,800	12.5
שיוך גאוגרפי של יישוב המגורים			
סך כל היישובים הערביים בגליל	16	236,100	6.8
יישובים בדווים בגליל	4	23,500	17.0
יישובים דרוזיים בגליל	3	39,500	7.6
יישובים ערביים אחרים בגליל	9	173,100	5.2
יישובים ערביים באזור המשולש	13	98,500	13.2
יישובים בדווים בנגב	8	57,100	14.0
יישובים מעורבים	15	37,600	39.9
יישובים יהודיים	4	6,100	65.6

מלוח 1 עולה כי 50 מן הנרצחות היו מוסלמיות, 5 היו דרוזיות ואחת הייתה נוצרית. שיעורן של הנרצחות מקרב המוסלמיות הוא הגבוה ביותר (14.1 ל-100,000 נשים מוסלמיות באוכלוסייה), ובייחוד גבוה שיעור הנרצחות מקרב הנשים הבדוויות.

בגליל ומקרב הנשים הבדויות בנגב. שיעור גבוה זה מתבטא גם בכך שחלקן של הנרצחות המוסלמיות מתוך כלל הנרצחות (90%) גבוה מחלקן בכלל אוכלוסיית הנשים הערביות (80%). לעומתן, שיעור הנרצחות מקרב הנשים הנוצריות הוא הנמוך ביותר (2.2) ל-100,000 נשים נוצריות באוכלוסייה) וחלקן מכלל הנשים שנרצחו (2%) נמוך משמעותית מחלקן באוכלוסייה (10%). שיעור הנרצחות מקרב הנשים הדרוזיות הוא (12.7) ל-100,000 נשים דרוזיות באוכלוסייה) וחלקן מכלל הנשים שנרצחו אינו שונה למעשה משיעור הנרצחות בכלל אוכלוסיית הנשים הערביות בנות 15 ומעלה. בולט במיוחד שיעור הנרצחות הגבוה יחסית בקרב נשים ערביות גרושות (48.3) ל-100,000 נשים ערביות גרושות באוכלוסייה). שיעור גבוה זה בולט על רקע השיעורים הנמוכים יחסית של נרצחות רווקות (8.5) ונשואות (11.9).⁵ ההבדלים בשיעורי הנרצחות לפי מצבן המשפחתי באים לידי ביטוי גם בהבדלים בשיעורי הנרצחות לפי גילן בעת הרצח: שיעור גבוה ניכר בעיקר בקרב נשים בנות 20–39 – גילי נישואין והבאת ילדים לעולם, ושיעור נמוך יחסית ניכר בקרב בנות 40–49. שיעור גבוה יחסית של נרצחות נמצא גם בקרב נשים בנות 50 ומעלה (12.5) ל-100,000 נשים בנות 50 ומעלה באוכלוסייה). מיפוי גאו-אתני של מקרי הרצח של הנשים הערביות מגלה כי שיעורן של הנרצחות שנרשם כי התגוררו ביישובים יהודיים הוא גבוה במיוחד (65.6) ל-100,000⁶ וכן גבוה שיעורן ביישובים מעורבים (39.9) ל-100,000.⁷ שוני בשיעורי הנרצחות הערביות ניכר גם כאשר בוחנים את שלושת האזורים העיקריים שבהם מתגוררת אוכלוסייה ערבית בישראל (גליל, משולש, נגב). מבט על אזורים אלו מעלה כי שיעורן של הנרצחות בגליל הוא הנמוך ביותר (6.8) ל-100,000 לעומת 13.2 ו-14.0 (בהתאמה). עם זאת, באזור הגליל יש הבדלים ניכרים בשיעור הנרצחות בין הקבוצות הגאו-אתניות. כך בולטים השיעורים הגבוהים יחסית של נרצחות בדויות בגליל (17.0) ל-100,000 לעומת שיעורי הנרצחות בקרב הקבוצות הערביות האחרות בגליל: דרוזיות (7.6) ויתר הקבוצות בגליל (5.2). השיעור הגבוה של נרצחות בדויות באזור הגליל גבוה אפילו מזה של הבדויות באזור הנגב (14.0).

5 נציין כאן כי גם לו כל 6 הנרצחות שמצבן המשפחתי אינו ידוע היו רווקות או נשואות, עדיין היו שיעוריהן של הנרצחות הרווקות (12.8) ל-100,000 ושל הנשואות (14.2) נמוכים בפער ניכר משיעור הנרצחות הגרושות.

6 הנתונים שנאספו בשטח ציינו תמיד את יישוב הרצח אך לא תמיד ציינו את יישוב המגורים לפני הרצח. כמה מן הנשים שנרצחו ביישובים יהודיים ברחו ממשפחתן ועברו לגור ביישובים יהודיים בלא לשנות את רישום כתובתן. במקרים ספורים אלו נרשם יישוב הרצח כיישוב המגורים.

7 הערים הגדולות – כלל יהודיות או מעורבות – מספקות שירותי רווחה לנשים בגין אלימות נגדן. ייתכן אפוא ששיעוריהן הגבוהים של הנשים הנרצחות שנרשמו בערים קשורים דווקא לקיומם של שירותי רווחה ולאפשרויות הסיוע והתמיכה שהם מעניקים, ואינם קשורים בהכרח למאפיין הגאו-אתני של היישוב.

מאפיינים יישוביים של רצח נשים ערביות

לצורך אפיון יישובי המגורים של הנרצחות לפי הממד החברתי-כלכלי, מדד הפריפריאליות ומדד הפשיעה, קובצו היישובים לארבע קבוצות לפי ערכי הדירוג של היישוב בכל אחד מן המדדים: בקבוצה 1 נכללו יישובים שערכיהם בממד הרלוונטי היו מ־1 עד 20, בקבוצה 2 נכללו יישובים שערכיהם היו מ־21 עד 40, בקבוצה 3 נכללו יישובים שערכיהם היו מ־41 עד 60, ובקבוצה 4 נכללו יישובים שערכיהם היו מ־61 עד 82. לוח 2 מציג את שיעורי הנרצחות הערביות לפי שלושת המדדים היישוביים.

לוח 2: נשים ערביות שנרצחו בשנים 2010–2015, לפי מדדים יישוביים¹

מאפייני היישוב	מספר הנרצחות בתקופת המחקר	כלל הנשים הערביות, גיל 15 ומעלה	שיעור נרצחות ל־100,000 נשים באוכלוסייה המתאימה
סך הכול	50	394,800	12.8
מדד חברתי-כלכלי			
20–1 (נמוך)	12	93,200	12.9
40–21	12	107,900	11.2
60–41	7	110,000	6.4
82–61 (גבוה)	19	84,600	22.4
מדד פריפריאליות			
20–1 (פריפריאלי)	7	53,700	13.0
40–21	8	74,900	10.7
60–41	8	96,600	8.3
82–61 (מרכזי)	27	169,600	15.9
מדד פשיעה			
20–1 (נמוך)	3	67,800	4.4
40–21	4	68,600	5.8
60–41	15	122,100	12.3
82–61 (גבוה)	28	136,400	20.5

1 במדדים היישוביים לא נכללו נשים ערביות מיישובים יהודיים ומיישובים לא מוכרים, בשל מקורות הנתונים השונים ששלושת המדדים מתבססים עליהם.

מעיון בלוח 2 עולה כי אין קשר ברור בין המעמד החברתי-כלכלי של היישוב לבין שיעורי הנרצחות. אמנם, בשלוש הקבוצות הנמוכות במדרג ניתן לראות קשר שלילי – ככל שמדרג היישוב לפי מעמד חברתי-כלכלי גבוה יותר, כך שיעור הנרצחות ל־100,000 נשים באוכלוסייה המתאימה הוא נמוך. אך כאשר מסתכלים על הקבוצה

הגבוהה במדרג – היישובים החזקים ביותר מבחינה חברתית-כלכלית – אפשר לראות ששיעור הנרצחות בקבוצה זו הוא הגבוה ביותר (22.4 ל-100,000 נשים).⁸ מלוח 2 עולה גם כי כיוון הקשר בין מדד הפריפריאליות של היישוב לבין שיעורי הנרצחות הערביות אף הוא אינו ברור. אמנם בשלוש הקבוצות הראשונות במדרג היישובים לפי הפריפריאליות ניתן לראות קשר שלילי – ככל שהיישוב פריפריאלי פחות (ומרכזי יותר), שיעור הנרצחות נמוך יותר, אך בקבוצה הרביעית במדרג, הכוללת יישובים במרכז הארץ, שיעור הנרצחות גבוה בפער ניכר (15.9 ל-100,000 באוכלוסייה המתאימה) לעומת השיעורים בקבוצות האחרות, ואף מן היישובים הפריפריאליים ביותר.⁹

עוד עולה מלוח 2 כי לעומת העדר הקשר הברור בין מדד הפריפריאליות והמדד החברתי-כלכלי של יישוב המגורים של הנרצחת לבין שיעורי הנרצחות, ניכר קשר ברור בין שיעור הפשיעה ביישוב המגורים לבין שיעור הנרצחות. ככל ששיעור הפשיעה ביישוב גבוה יותר, כך גבוה גם שיעור הנרצחות בו. קשר זה נשמר גם בניפוי היישובים המעורבים. שיעור הנרצחות בקבוצה הגבוהה במדרג היישובים לפי רמת הפשיעה עומד על 13.0 ל-100,000 נשים, לאחר ניפוי היישובים המעורבים. שיעור זה גבוה יותר משיעור הנרצחות בקבוצה השלישית במדרג (12.3 ל-100,000 נשים).

חיזוק לממצאים אלו התקבל גם מתוך ניתוח תסוגה (רגרסיה) לוגיסטית שנעשה כדי לאפיין יישובים שבהם התגוררו הנשים הערביות שנרצחו לעומת יישובים שלא התרחש בהם רצח כזה. בניתוח התסוגה (רגרסיה) הלוגיסטית הוגדרה התרחשותו של מקרה רצח אחד ביישוב בשנים 2010–2015 כמשתנה התלוי. כמשתנים המסבירים נקבעו דירוג היישובים לפי מדד פריפריאליות, דירוג היישובים לפי מדד חברתי-כלכלי, דירוג היישובים לפי מדד הפשיעה (שלושתם בערכיהם מ' עד 82), והמשתנה הקטגוריאלי הגאוגרפי ובו שש קבוצות, שמהן קבוצת הייחוס היא השיוך לגליל (ללא דרוויות ובדוויות בגליל). בניתוח התסוגה הלוגיסטית נוסו שבעה מודלים הנבדלים זה מזה במשתנים שנכללו בהם.

8 שיעור גבוה זה של נרצחות בקבוצת היישובים במדרג הגבוה במדד החברתי-כלכלי אינו נובע בהכרח מכך שהקבוצה כוללת בתוכה יישובים מעורבים, שמעמדם החברתי-כלכלי גבוה יחסית, כי אף בניפוי היישובים המעורבים מתקבל שיעור נרצחות של 8.5 ל-100,000 נשים באוכלוסייה, גבוה יותר משיעור הנרצחות בקרב הקבוצה השלישית במדרג (6.4).

9 השיעור הגבוה בקבוצה הרביעית במדד הפריפריאליות אינו נובע מכך שהקבוצה כוללת יישובים מעורבים הנמצאים במרכז והם בעלי שיעורים גבוהים של נרצחות, שכן אף אם מנפים את היישובים המעורבים מקבוצה רביעית זו, מדובר בשיעור נרצחות (9.4) גבוה יותר משיעור הנרצחות בקבוצה השלישית (8.3).

לוח 3: מודלים לוגיסטיים לחישוב יחס הסיכויים להראעות רצח אחד ביישוב בשנים 2010–2015

משתנים מסבירים	מודלים לוגיסטיים: יחס הסיכויים $Exp(\beta)$ (ושעריית תקן SE)						
	1	2	3	4	5	6	7
דירוג היישובים לפי מוד פריפראליית	1.00 (0.01)	1.00 (0.01)	–	1.01 (0.00)	–	–	–
דירוג היישובים לפי מוד הפשיעה	1.04* (0.02)	1.04** (0.01)	1.03* (0.01)	–	1.04** (0.01)	–	–
דירוג היישובים לפי מוד חברתי-כלכלי	0.98 (0.02)	0.99 (0.01)	–	–	–	0.99 (0.01)	–
שירי גא'אתני של היישוב							
יישובים אחרים בגליל (להשוואה)	1.00	–	1.00	–	–	–	1.00
יישובים בדווים בנגב	3.58 (1.25)	–	7.62** (0.99)	–	–	–	11.25* (0.95)
יישובים בדוויים בגליל	1.66 (0.95)	–	2.33 (0.89)	–	–	–	2.70 (0.86)
יישובים דרוזיים בגליל	4.30 (0.95)	–	3.31 (0.90)	–	–	–	1.70 (0.81)
יישובים מעורבים	6.58 (1.25)	–	3.83 (1.07)	–	–	–	11.25* (0.95)
יישובים באזור המשולש	1.52 (0.93)	–	1.61 (0.75)	–	–	–	2.70 (0.69)
2 Log Likelihood	85.8	91.8	86.9	103.9	93.3	104.4	92.7
R^2	0.21	0.15	0.20	0.02	0.14	0.01	0.14

$p < .01$ ** $p < .05$ *

לוח 3 מציג את שבעת המודלים הלוגיסטיים רביי-המשתנים בתסוגה הלוגיסטית, שבהם נאמד יחס הסיכויים להיארעות של רצח ביישוב בשנים 2010–2015, ללא היישובים היהודיים. מודל 1 הוא המודל המלא ובו כל ארבעת המשתנים המסבירים. מודל 2 כולל את שלושת המשתנים המדרגים את היישוב לפי רמה חברתית-כלכלית, רמת פשיעה ומידת הפריפריאליות. מודל 3 כולל דירוג של שיעור הפשיעה ביישוב יחד עם הסיווג הגאוגרפי. לעומתם, כל אחד מן המודלים 4, 5, 6 ו-7 מבוסס רק על אחד מן המשתנים המסבירים.

מלוח 3 עולה כי הקשר בין הדירוג לפי המדד החברתי-כלכלי ודירוג לפי הפריפריאליות של היישוב לבין היארעות רצח ביישוב אינו מובהק סטטיסטית אף לא באחד מן המודלים, לרבות במודלים שבהם הם נכללו כמשתנה מסביר יחיד. במודלים שאינם כוללים דירוג לפי המדד החברתי-כלכלי ודירוג לפי פריפריאליות, הקשר בין הסיווג הגאוגרפי לבין היארעות רצח ביישוב הוא מובהק סטטיסטית בקרב נרצחות ביישובים בדוויים בנגב (לעומת קבוצת הייחוס). בנוסף, במודל 7 שהסיווג הגאוגרפי נכלל בו כמשתנה יחיד נמצא גם קשר מובהק סטטיסטית בין היישובים המעורבים לבין היארעות רצח ביישוב בכיוון ששיעורנו. יחס הסיכויים הגבוה מ-1 מלמד שסיכוייה של אישה המתגוררת ביישוב בדווי בנגב (או ביישוב מעורב) מעלה את יחס הסיכויים להיארעות רצח ביותר מפי 11 מאשר ביישוב בגליל שאינו בדווי ואינו דרוזי (לפי מודל 7). לפיכך, המשתנה היחיד המובהק סטטיסטית בכל המודלים שבהם נכלל, ושכיוונו ברור, הוא הדירוג לפי שיעור הפשיעה ביישוב. כלומר, לכל עלייה בדרגה אחת בשיעור הפשיעה ביישוב, מגדילה את יחס הסיכוי להיארעות רצח של אישה ביישוב בכ-3%–4% (לפי המודל). אפשר לסכם את הממצאים ולומר כי לרמת הפשיעה ביישוב יש תרומה מרכזית לשכיחות מקרי הרצח של הנשים הערביות בישראל וזאת בנוסף לתרומה החלקית לשיוך הגאוגרפי.

דיון

ממצאי המחקר לא הוכיחו את ההשערות התאורטיות בדבר קשר שלילי בין מעמד חברתי-כלכלי של יישוב המגורים לבין שכיחות מקרי הרצח של נשים ערביות. לא הוכח כי ביישובים בעלי מעמד חברתי-כלכלי נמוך שכיחות מקרי הרצח של הנשים הערביות גדולה יחסית, וכי ביישובים בעלי מעמד חברתי-כלכלי גבוה שכיחותם קטנה יחסית. אמנם, קשר שלילי זה נצפה בקרב נשים ביישובים בשלושת המדרגים הנמוכים של הרמה החברתית-כלכלית. ואולם, הקשר השלילי לא היה עקיב, ושלא כמשוער, ביישובים הערביים במדרג החברתי-כלכלי הגבוה ביותר נצפתה דווקא שכיחות גבוהה יחסית של מקרי הרצח שנחקרו.

נוסף על כך, בניגוד להשערות החוקרים בתחום (Baker et al., 1999; Baxter, 2007), לא נמצא קשר מובהק סטטיסטית בין הדירוג החברתי-

כלכלי של היישוב לבין שיעור הנשים הערביות שנרצחו בו. הקשר המשוער לא נמצא אף באחד מן המודלים בניתוח התסוגה הלוגיסטית. כמו כן, גם השיעורים הגבוהים יחסית של נרצחות ערביות שנמדדו ביישובים המעורבים וביישובים היהודיים, לא היו צפויים, מאחר שהפרופיל החברתי-כלכלי של יישובים אלו גבוה מזה של מרבית היישובים הערביים,¹⁰ וניתן היה לצפות שהאוכלוסייה הערבית המתגוררת בהם מאופיינת אף היא ברמה חברתית-כלכלית גבוהה יחסית.¹¹ יש הסבר אפשרי אחר, התולה את השיעור הגבוה של הנשים הערביות שנרצחו ביישובים המעורבים והיהודיים באפשרות שהנרצחות לא התגוררו ביישובים אלו דרך קבע, אלא ברחו אליהם וחיששו בהם מסתור בעת שאוימו בידי בני משפחתן המתגוררים ביישובים ערביים. לפחות אחת מן הנשים שהתגוררה ביישוב יהודי בעת הירצחה הייתה רשומה במרשם האוכלוסין כמי שמתגוררת ביישוב ערבי, וכך גם לפחות אחת מן הנשים שהתגוררה ביישוב מעורב בעת הירצחה. במקרים כאלו, חשיפת מקום המסתור של הנשים הללו מסתיים בהירצחן ביישוב המסתור שלהן, יישוב שהפרופיל החברתי-כלכלי שלו גבוה מזה של מרבית היישובים הערביים (שם). מן הראוי לציין כי הסבר זה אינו מאשש את ההשערה על קשר בין מדד חברתי-כלכלי גבוה של היישוב לבין שכיחות נמוכה של מקרי הרצח של נשים ערביות בו.

יש להדגיש כי אין זה אומר שהרמה החברתית-כלכלית של היישוב אינה קשורה כלל לשכיחות מקרי הרצח של הנשים הערביות. יש לזכור כי מחקר זה התמקד בשונות בין היישובים הערביים בהירצעות של רצח נשים, ואפשר כי בשל השונות הנמוכה במדד החברתי-כלכלי בכלל היישובים הערביים בישראל¹² – הממצאים האמפיריים בהקשר זה אינם מובהקים סטטיסטית. במילים אחרות, תוצאות מחקרנו אינן מאששות את הטענה שהרמה החברתית-כלכלית של היישובים הערביים היא אחד הגורמים המרכזיים לריבוי מקרי הרצח של נשים ערביות, אך גם אינן סותרות אותה.

גם ברמת הפריפריאליות לא נמצא קשר סטטיסטי ברור ועקיב לתופעת הרצח של נשים ערביות. מגמת הירידה בשכיחות מקרי הרצח של הנשים שנצפתה ככל שהיישוב ממוקם בקרבה למרכז הארץ, שינתה כיוון בקרב קבוצת היישובים הערביים הקרובים ביותר למרכז, ודווקא בהם נצפתה שכיחות רבה יותר של מקרי הרצח של נשים ערביות. אפשר שהשיעור הגבוה של נרצחות ביישובים הערביים במרכז מושפע לא רק ממיקומם הגאוגרפי של אותם יישובים, אלא גם משיוכה הגאו-אתני של האוכלוסייה הערבית בהם. היישובים המעורבים במרכז הארץ (לוד, רמלה ויפו) מאופיינים באוכלוסייה ערבית

10 לפי חישוב מתוך נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2017א), מרבית היישובים הערביים, כ-70%, נמצאים באשכולות 2-3 (מתוך 10) של הרמה החברתית-כלכלית בישראל.

11 בשנת 2013 הוערך מספרם של כלל האזרחים הערבים המתגוררים בערים שאינן מוגדרות כערים מעורבות כ-21,000. אוכלוסייה זו פזורה בשכונות העירוניות ולא בריכוזי אוכלוסייה ערביים מבודלים כפי שקיימים בערים המוגדרות כערים מעורבות.

12 כאמור, כ-70% מן היישובים הערביים נמצאים באשכולות 2-3 של הרמה החברתית-כלכלית (חישוב מתוך נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2017א).

שלמעשה היגרה מיישובים אחרים, וייתכן שהשיוך התרבותי-אתני, שהוא עדיין בעל סממנים של מסורתיות וכפריות-קהילתיות, משפיע על שכיחות מקרי הרצח של נשים ביישובים אלו, חרף היותם ממוקמים במרכז הארץ. אפשר למשל שהמקור הגאוגרפי של רבים מן התושבים הערביים בלוד וברמלה, בדווים שהיגרו מן הנגב, הוא המשפיע ביותר על השכיחות הגבוהה של מקרי הרצח של נשים בערים אלו. ואכן, השיוך הגאוגרפי אתני הבדוי מאופיין בשיעור גבוה של נרצחות, תופעה שנצפתה הן ביישובי הבדווים בצפון הארץ והן ביישובי הבדווים בנגב.

דוגמה נוספת לכך שהמשתנה הגאוגרפי עשוי לתרום לשכיחות גבוהה יחסית של מקרי הרצח של נשים ערביות חרף מיקומו המרכזי של היישוב, ניכרת בשכיחות הגבוהה של רצח נשים באזור המשולש. באזור זה נצפתה שכיחות גבוהה יחסית של רצח נשים חרף קרבתו הגאוגרפית למרכז הארץ. אפשר שהשיעור הגבוה יחסית של נרצחות ערביות ביישובים ערביים אלו, על-אף קרבתם למרכז הארץ, מושפע גם ממידת החיכוך עם האוכלוסייה הפלסטינית הסמוכה. למשל, ייתכן שהשיעור הגבוה של נרצחות ערביות במשולש אינו נובע מקרבתו למרכז הארץ, כי אם ממיקומו בין אוכלוסייה פלסטינית המנוהלת בידי הרשות הפלסטינית לבין האוכלוסייה היהודית והחילונית במרכז הארץ. חוקרים בתחום משערים כי מצבים חברתיים שבהם הקודים החברתיים ונורמות ההתנהגות אינם ברורים עשויים לגרום לשכיחות גבוהה יחסית של מקרי רצח של נשים ערביות (Baker et al., 1999; Brewer & Smith, 1995; Smith & Brewer, 1995). אזור המשולש נושק כמעט כולו לגבול עם היישובים הפלסטיניים באזורי הרשות הפלסטינית, ולעומת זאת הוא סמוך למרכז האורבני הגדול של ישראל ובממשק יום-יומי עמו. אפשר שהשכיחות הגבוהה של מקרי רצח של נשים ערביות באזור המשולש נובעת בחלקה מן החיכוך הכפול – מן הקשרים ההדוקים עם החברה היהודית במרכז הארץ, מצד אחד, ומן הקשרים עם התושבים הפלסטינים השוכנים בקרבת מקום, מן הצד האחר.

לעומת המגמות המשתנות והעדר הקשרים העקיבים בין שלושת המאפיינים היישוביים הללו לבין תופעת הרצח של נשים ערביות, נמצא כי רמת הפשיעה ביישוב קשורה בקשר עקיב ומובהק סטטיסטית לשכיחות מקרי הרצח של נשים ערביות. ככל שרמת הפשיעה ביישוב גבוהה יותר – כך גבוהה גם שכיחות מקרי הרצח של הנשים הערביות. ממצא זה דווח בהקשר הרחב של תופעת רצח הנשים אך טרם דווח בויקה לרצח של נשים ערביות בישראל. למשל, בעיר המקסיקנית מוכת הפשיעה, חוארו, שכיחות מקרי הרצח של נשים בולטת מאוד (Acosta, 2005; Leal, 2008), ומחקרים על רצח של נשים בחברות מערביות מורים שהימצאות כלי נשק רבים בחברה אובחנה כגורם סיכון מובהק לגידול בשכיחות מקרי הרצח של נשים (Campbell, Glass, Sharps, & Laughon, & Bloom, 2007). כלומר, אפשר שממצא זה אינו ייחודי לרצח של נשים ערביות בישראל, אלא למאפיינים קרימינולוגיים של שכיחות פשיעה חמורה. כך או אחרת, בקשר סטטיסטי זה אין כדי להסביר את השיעורים הגבוהים של הנשים הערביות

הנרצחות, ומחקרים נוספים יידרשו למציאת הסבר לייחודיותו של הקשר שאובחן במחקר זה ולמהותו.

סיכום ומסקנות והמלצה למחקרי המשך

המיתוג החברתי של רצח נשים ערביות כרצח על "כבוד המשפחה" מבוסס על המשגה תרבותית של סוג זה של פשיעה, ומתעלם ממשתנים נוספים, חברתיים-דמוגרפיים, אישיים ויישוביים, העשויים לייצר תנאים התורמים לעלייה בשכיחות מקרי הרצח של נשים ערביות. מחקר זה ניסה לעמוד על ממדים מבניים, גאוגרפיים וחברתיים-כלכליים נוספים בניתוח ולהבין את שכיחותם ואת פריסתם החברתית-דמוגרפית של מקרי הרצח של נשים ערביות.

הממצאים מלמדים כי תרומתה של רמת הפשיעה ביישוב לשכיחות הרציחות של נשים ערביות היא מובהקת סטטיסטית. סוגיית הרצח של נשים ערביות משתלבת בתופעת הרציחות והפשיעה הגואה בקרב האוכלוסייה הערבית בישראל (עלי, 2014). יישוב המתאפיין ברמת פשיעה גבוהה – מתאפיין גם בשכיחות גבוהה של רצח נשים. הממצאים מורים על ריכוז גבוה יחסית של רצח נשים ערביות באזור המשולש ובערים המעורבות הנמצאות בקרבה לעיר יהודית או לשכונה יהודית. ממצא זה מצביע על אפשרות שהמשפחה הערבית בחברות מסורתיות שיוכיות חווה משבר חברתי-תרבותי כשהיא נעה בין אימוץ נורמות ודפוסים מודרניים של התנהגות לבין שימור של דפוסים שמרניים ומסורתיים ובתוך כך מגבירה את הפיקוח האלים על התנהגות נשותיה.

מחקר זה התמקד בשש השנים 2010–2015, אנו סבורים כי מחקר מקיף יותר בנושא התמורות החברתיות-תרבותיות המתחוללות בקרב האוכלוסייה הערבית, והשפעת האפשרות על העלייה בהיקף האלימות, הפשיעה והרציחות בה, יבחן קשר זה תוך כדי התייחסות למגוון הקבוצות המרכיבות את האוכלוסייה הערבית, על בסיס שיוך דתי, אתני, מיקום גאוגרפי וצורת יישוב. מחקר המשך כזה עשוי לתרום לתובנות על הקשר בין שינוי חברתי בקרב הקבוצות האתנו-תרבותיות השונות, על פריסתן הגאוגרפית, לבין תופעות של רצח ואלימות בכלל ורצח של נשים בפרט.

מקורות

אבו-בקר, ח' (2008). רווחה, מודרנה ומסורת: התמודדותן של נשים פלסטיניות בישראל עם שינויים במסגרת חייהן. בתוך ע' מנאע (עורך), ספר החברה הערבית בישראל אוכלוסייה (2): אוכלוסייה, חברה, כלכלה (עמ' 359–383). ירושלים ותל אביב: מכון ון ליר והקיבוץ המאוחד.

אדלשטיין, א' (2011). רצח בנות זוג בישראל: היבטים תיאורטיים ואמפיריים. באר שבע: הוצאת הספרים של אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.

- בריק, ס' (2017), הערבים בערים המעורבות: היבטים פוליטיים השוואתיים. חיפה: אוניברסיטת חיפה, המרכז היהודי-ערבי.
- גרה, ר' (2018). ספר החברה הערבית (9): אוכלוסייה, חברה, כלכלה. ירושלים: מכון ון ליר. אוחזר מתוך <https://www.vanleer.org.il/wp-content/uploads/2020/04/%D7%A1%D7%A4%D7%A8%D7%94%D7%97%D7%91%D7%A8%D7%94-%D7%94%D7%A2%D7%A8%D7%91%D7%99%D7%AA-9%D7%98%D7%A7%D7%A1%D7%98-%D7%9E%D7%9C%D7%90.pdf>
- חליחל, א' (2008). רעיונות בקרב נשים ערביות: הגורמים להתרחבות התופעה במרכז ישראל וצפונה'. בתוך ע' מנאע (עורך), ספר החברה הערבית בישראל (2): אוכלוסייה, חברה, כלכלה (עמ' 283-312). ירושלים ותל אביב: מכון ון ליר והקיבוץ המאוחד.
- חליחל, א' (2011). חסמים ומניעים להגירה פנימית בקרב פלסטינים אזרחי ישראל. בתוך ר' ח'מאסי (עורך), ספר החברה הערבית בישראל (4): אוכלוסייה, חברה, כלכלה (עמ' 69-86). ירושלים ותל אביב: מכון ון ליר והקיבוץ המאוחד.
- ח'מאסי, ר' (2008). האוכלוסייה הערבית בערים מעורבות בישראל: בעיות, חסמים ואתגרים לקראת מדיניות עירונית חלופית. ירושלים: שתי"ל - שרותי תמיכה ויעוץ לארגונים לשנוי חברתי.
- ח'מאסי, ר' (2012). הטרגדיה הפורמלית מכפריות לעירוניות בקרב היישובים הערביים בישראל. אופקים בגאוגרפיה, 81-82, 122-142.
- ח'מאסי, ר' (2013). הקבוצה והמשתנה בתפרוסת הגאוגרפית של הערבים בישראל. אלחצאד (הקציר), 3, 17-52 (בערבית).
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2013). אפיון יחידות גאוגרפיות וסיווגן לפי הרמה החברתית-כלכלית של האוכלוסייה בשנת 2008. אוחזר מתוך http://www.cbs.gov.il/webpub/pub/text_page_eng.html?publ=100&CYear=2008&CMonth=1
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2017). אפיון יחידות גאוגרפיות וסיווגן לפי הרמה החברתית-כלכלית של האוכלוסייה בשנת 2013 (פרסום 1694). אוחזר מתוך http://www.cbs.gov.il/webpub/pub/text_page_eng.html?publ=100&CYear=2013&CMonth=1#100
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2017ב). מדד הפריפריאליות של יישובים ושל רשויות מקומיות 2015 (הודעה לעיתונות 16.11.2017). אוחזר מתוך https://www.cbs.gov.il/he/mediarelease/DocLib/2017/341/24_17_341b.pdf
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2017ג). הרשויות המקומיות בישראל 2017 (פרסום 1759). אוחזר מתוך https://www.cbs.gov.il/he/publications/doclib/2019/local_authorities17_1759/248_1061.pdf
- מידע לעם (2017, 7 באוקטובר). נתוני פשיעה (עבירות נבחרות ברמת רשויות מקומיות) - נתונים. אוחזר מתוך <https://www.odata.org.il/dataset/maazarim1>

משרד ראש הממשלה (2016, 2 ביוני). תכנית ממשלתית להעצמה ולחיזוק כלכלי-חברתי של היישובים הברואים בצפון לשנים 2016-2020 (החלטה 1480). אוהור מתוך https://www.gov.il/he/Departments/policies/2016_des1480 עלי, נ' (2014). אלימות ופשיעה בחברה הערבית: "קונספירציה ממסדית" או "פשיעה תרבותית". חיפה: אוניברסיטת חיפה, מרכז אמאן והמרכז היהודי-ערבי.

- Abu-Rabia, A. (2011). Family honor killings: Between custom and state law. *The Open Psychology Journal*, 4(1), 34-44.
- Acosta, M. (2005). *The women of ciudad Juarez* (paper No. 3). Berkeley, CA: Center for Latin American Studies, University of California (policy papers). Retrieved from <https://clas.berkeley.edu/sites/default/files/shared/docs/papers/AcostaBookwithtitleandcover.pdf>
- Adinkrah, M. (2014). Homicide-suicide in Ghana: Perpetrators, victims, and incidence characteristics. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 58(3), 364-387.
- Al-Adili, N., Shaheen, M., Bergström, S., & Johansson, A. (2008). Deaths among young single women in 2000-2001 in the West Bank, Palestinian occupied territories. *Reproductive Health Matters*, 16(31), 112-121.
- Araji, S. K., & Carlson, J. (2001). Family violence including crimes of honor in Jordan: Correlates and perceptions of seriousness. *Violence against Women*, 7(5), 586-621.
- Awad, A. M. (2001). Gossip, scandal, shame and honor killings: A case for social constructionism and hegemonic discourse. *Social Thought and Research*, 24(1-2), 39-52.
- Baker, N. V., Gregware, P. R., & Cassidy, M. A. (1999). Family killing fields: Honor rationales in the murder of woman. *Violence against Women*, 5(2), 164-184.
- Baxter, D. (2007). "Honor thy sister": Selfhood, gender and agency in Palestinian culture. *Anthropological Quarterly*, 80(3), 737-775.
- Brewer, V. E., & Smith, M. D. (1995). Gender inequality and rates of female homicide victimization across U.S. cities. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 32(2), 175-190.
- Campbell, J. C., Glass, N., Sharps, P. W., Laughon, K., & Bloom, T. (2007). Intimate partner homicide: Review and implications of research and policy. *Trauma, Violence & Abuse*, 8(3), 246-269.

- Campbell, J. C., Webster, D., Koziol-Mclain, J., Block, C., Campbell, D., Curry, M. A., & Laughon, K. (2003). Risk factors for femicide in abusive relationships: Results from a multisite case control study. *American Public Health*, 93(7), 1089-1097.
- Chesler, P. (2010). Worldwide trends in honor killings. *Middle East Quarterly*, 17(2), 3-11.
- Cooney, M. (2014). Death by family: Honor violence as punishment. *Punishment and Society*, 16(4), 406-427.
- Dodd, P. C. (1973). Family honor and the forces of change in Arab society. *International Journal of Middle East Studies*, 4(1), 40-54.
- Gill, A. (2009). Honor killings and the quest for justice in black and minority ethnic communities in the United Kingdom. *Criminal Justice Policy Review*. <https://doi.org/10.1177/0887403408329604>
- Hasan, M. (2002). The politics of honor: Patriarchy, the state and the murder of women in the name of family honor. *Journal of Israel History*, 21(1-2), 1-37.
- Hassan, Y. (2006). Stove burning, acid throwing and honor killings. In K. D. Askin & D. M. Koenig (Eds.), *Women and International Human Rights Law, Vol. II* (pp. 587-611). New York, NY: Transnational.
- Henry, P. J. (2009). Low-status compensation: A theory for understanding the role of status in cultures of honor. *Journal of Personality and Social Psychology*, 97(3), 451-466.
- Johnson, P. (2008). Violence all around us: Dilemmas of global and local agendas addressing violence against Palestinian women, an initial intervention. *Cultural Dynamics*, 20(2), 119-132.
- Kedar, A., Amara, A., & Yiftachel, O. (2018). *Emptied lands: A legal geography of Bedouin rights in the Negev*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Khamaisi, R. (2005). Between town and village: Continuity and change in Arab localities in Israel. In M. Al-Haj, M. Saltman, & Z. Sable (Eds.), *Social Critique and Commitment* (pp. 107-122). New York, NY: University Press of America.
- Kressel, G. M. (1981). Sororicide/filiacide: Homicide for family honour [and comments and reply]. *Current Anthropology*, 22(2), 141-158.
- Kulwicki, A. D. (2002). The practice of honor crimes: A glimpse of domestic violence in the Arab world. *Issues in Mental Health Nursing*, 23(1), 77-87.
- Landau, S., & Hattis-Rolef, S. (1998). Intimate femicide in Israel: Temporal, social and motivational patterns. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 6(1), 75-90.

- Leal, L. (2008). Combating impunity and femicide in ciudad Juarez. North American Congress in Latin America, Report on the Americas. *Mexico*, 41(3), 31-40.
- Pely, D. (2011). When honor trumps basic needs: The role of honor in deadly disputes within Israel's Arab community. *Negotiation Journal*, 27(2), 205-225.
- Ruggi, S. (1998). Commodifying honor in female sexuality: Honor killings in Palestine. *Middle East Report*, 206, 12-15.
- Russell, D., & Radford, G. (Eds.). (1992). *Femicide: The politics of woman killing*. New York, NY: Twane.
- Sela-Shayovitz, R. (2010). The role of ethnicity and context: Intimate femicide rates among social groups in Israeli society. *Violence against Women*, 16, 1424-1436.
- Shalhoub-Kevorkian, N. (1999). Law, politics, and violence against women: A case study of Palestinians in Israel. *Law and Policy*, 21(2), 189-211.
- Shalhoub-Kevorkian, N. (2002). Femicide and the Palestinian criminal justice system: Seeds of change in the context of state building? *Law and Society Review*, 36(3), 577-606.
- Shalhoub-Kevorkian, N. (2003). Reexamining femicide: Breaking the silence and crossing "scientific" borders. *Journal of Women in Culture and Society*, 28(2), 581-608.
- Smith, M. D., & Brewer, V. (1995). Female status and gender gap in U.S. homicide victimization. *Violence against Women*, 1(4), 339-350.
- Touma-Sliman, A. (2005). Culture, national minority and the state: Working against the "crime of family honor" within the Palestinian community in Israel. In L. Welchman & S. Hossain (Eds.), *Honor: Crimes, paradigms, and violence against women* (pp. 181-198). London, England, & New York, NY: Zed Books.
- Van Osch, Y., Breugelmans, S. M., Zeelenberg, M., & Boluk, P. (2013). A different kind of honor culture: Family honor and aggression in Turks. *Group Processes and Intergroup Relation*, 16(3), 334-344.
- Warren-Gordon, K., Byers, D. B., Brodt, S. J., Watak, M., & Biskupski, B. (2010). Murder followed by suicide: A newspaper surveillance study using the New York Times index. *Journal of Forensic Science*, 55, 1592-1597.

